

การวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัย ภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ทัศนีย์ อารมย์เกลี้ยง*

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและพัฒนาศักยภาพของชุมชนภาคการเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ ด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ สนับสนุนด้วยการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ จำนวน 5 ตำบล 5 กลุ่มเกษตรกร อาศัยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) วิเคราะห์ศักยภาพด้วย SWOT Analysis อภิปรายผลด้วยข้อมูลสถิติ คือ ค่าเฉลี่ยในลักษณะของสถิติเชิงพรรณนา และการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาของโครงการด้วย 6 มิติ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรและสามารถหาแนวทางในการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนจังหวัดเชียงใหม่สู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ทั้ง 5 กลุ่ม มีจุดแข็งคือ กลุ่มเกษตรกรมีความเชี่ยวชาญในด้านการผลิต การตลาด คุณสมบัติของดิน การแปรรูปสินค้า การประชาสัมพันธ์ การจัดการบัญชีกลุ่ม สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้สนใจได้ แต่มีจุดอ่อนคือ ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการฟาร์มที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนปัจจัยด้านโอกาสที่สำคัญ มีหน่วยงานสนับสนุนในการจัดการฟาร์มและให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ ส่วนอุปสรรคที่สำคัญได้แก่ ความต้องการสินค้าเกษตรมีเพียงกลุ่มลูกค้าประจำในระดับชุมชนเท่านั้น จากศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถนำมาสร้างแนวทางในการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งหมด 7 ประเด็นดังนี้ 1) การวางแผน 2) ระบบการผลิตและมาตรฐานที่ปลอดภัย 3) การเจรจาต่อรองทางการค้า 4) ความกระตือรือร้นในการหาความรู้ 5) การบูรณาการการทำงานร่วมกันของเกษตรกรกับหน่วยงานอื่น ๆ 6) การสร้างต้นแบบของกลุ่มเกษตรกร และ 7) ความมุ่งมั่นในการทำการเกษตรปลอดภัย เน้นวิถีเกษตรธรรมชาติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ: สินค้าเกษตร อาหารปลอดภัย ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และ เศรษฐกิจพอเพียง

*ผู้เขียนให้ติดต่อ: E-mail: tasaneemai999@gmail.com

Research on the Improvement and the Development of Agricultural Products in the Communities for Food Safety System under ASEAN Economic Community (AEC)

Tasane Aromkliang*

*Curriculum and Instruction, Faculty of Education, Chiangmai Rajabhat University,
Chiangmai 50300, Thailand*

Abstract

The objective were to study and to increase the potential of agricultural communities in Chiang Mai and develop the agricultural products in the communities for the Food Safety System under ASEAN Economic Community (AEC), based upon the Sustainable Economy Philosophy. This qualitative research was supported by the quantitative analysis and Chosen as a sample group by purposive sampling from 5 groups of volunteering farmers from 5 Thumbols. PAR, was implemented along with the SWOT analysis to interpret the potential of the communities using statistical data in terms of averages from descriptive statistics. In addition, 6-dimension analysis was also conducted to measure the achievement of the project development and to demonstrate the potential of the farmers in order to offer suggestions for the improvement and the development of the agricultural products in the Chiang Mai communities for the Food Safety System under ASEAN Economic Community.

It was found from the research that the strengths of all 5 groups of farmers in Chiang Mai was their expertise in production, marketing, soil quality, product processing, promotion, group accounting management and knowledge transfer. On the other hand, their weakness was the lack of knowledge regarding good and effective farming. Their most important possible opportunity was the support of governmental agencies in farming and knowledge sharing; while their threat was that the needs for their agricultural products were limited to regular customers in their own communities. From the mentioned potential of farmers in Chiang Mai, 7 guidelines to improve and develop the agricultural products in the communities for the Food Safety System under ASEAN Economic Community based upon the Sustainable Economy Philosophy are as follows: 1) Planning; 2) Safe Production and Standards; 3) Business Negotiations; 4) Knowledge Acquisition; 5) Cooperation and Integration with Other Related Parties; 6) Farmer's Prototype Creation and 7) Safe Farming Based on Sustainable Economy.

Keywords: Agricultural Products, Food Safety System, ASEAN Economic Community (AEC) and Sustainable Economy

*Corresponding author: E-mail: tasaneemai999@gmail.com

บทนำ

ตามที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้อาหารไทยเป็นอาหารยอดนิยมของผู้บริโภคในระดับสากลโดยได้วางยุทธศาสตร์ให้ประเทศไทยเป็นครัวของโลก (Thai Kitchen To The World) โดยรัฐบาลได้มีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงาน 4 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง ไทยต้องเป็นผู้ส่งออกสินค้าอาหารรายการใหญ่ 1 ใน 5 ของโลกภายในเวลา 2-3 ปี โดยที่ต้องได้รับการยอมรับและเชื่อมั่นระดับสูงสุด ในด้านความปลอดภัยและสุขอนามัย ประการที่สอง เป้าหมายของยุทธศาสตร์ครัวโลกจะผลักดันให้วัตถุดิบในการปรุงอาหารของไทยตลอดจนเครื่องปรุงรสอื่นๆ อีกหลายชนิดสามารถส่งออกได้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลในการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร ประการที่สาม เพื่อสนับสนุนให้ร้านอาหารไทยในต่างประเทศเป็นศูนย์กระจายข้อมูลการท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นจุดประชาสัมพันธ์เมืองไทยให้ชาวต่างชาติได้รับรู้ และเป็นแหล่งขายสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และประการสุดท้ายคือ สนับสนุนการเปิดธุรกิจร้านอาหารไทยในต่างประเทศเพื่อผลักดันให้ร้านอาหารไทยบริการอาหารรสชาติไทยแท้ๆ และเป็นผู้รู้จักในตลาดโลกมากขึ้น รวมไปถึงมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ แต่ผลกระทบอันเนื่องมาจากอาหารที่ส่งออกไม่มีความปลอดภัย ส่งผลให้อาหารไทยหลายรายการ ต้องถูกระงับหรือสั่งห้ามนำเข้าจากหลาย ๆ ประเทศ เช่น การห้ามนำเข้าไก่ในประเทศกลุ่มสหภาพยุโรป เป็นต้น (Sirhiram, 2019) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ของยุทธศาสตร์ ครัวไทยสู่ครัวโลก พ.ศ. 2559-2564 โดยเน้นครอบคลุมการพัฒนาทั้งการผลิต การส่งออก สินค้าและบริการด้านอาหาร ไว้ดังนี้ “ไทยเป็นผู้นำในการผลิตและส่งออกสินค้าอาหาร และบริการด้านอาหาร อันดับ 1 ใน 10 ของโลก ที่มีความปลอดภัยและสุขอนามัยสูง มีคุณภาพมาตรฐานสากลบนพื้นฐาน

ของความยั่งยืนและมั่นคงทางอาหารของประเทศ” (Office of the National Economic and Social Development Board, 2015) ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศไทยเป็นผู้นำด้านการผลิตและส่งออกสินค้าอาหารอย่างมีมาตรฐาน อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารควบคู่กับการพัฒนาตลอดเพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคของโลก ซึ่งถ้าหากพิจารณาแล้วมูลค่าการส่งออกอาหารของอุตสาหกรรมอาหารของประเทศไทย เป็นหนึ่งในประเด็นที่น่าจับตามอง เนื่องจากประเทศไทยสามารถผลิตอาหารส่งออกไปยังต่างประเทศและสร้างรายได้กลับสู่ประเทศเป็นจำนวนมหาศาลกว่า 25 พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ 207 ของตลาดสินค้าอาหารโลก และร้อยละ 13 ของสินค้าส่งออกทั้งหมดของประเทศ (Global Trade Atlas) อ้างถึงส่วนงานวิจัย National food Institute, 2012) โดยสหภาพยุโรปถือเป็นผู้ส่งออกมากที่สุดในโลก คิดเป็นร้อยละ 41.2 ของมูลค่าการส่งออกของโลก โดยเป็นผู้ส่งออกอาหารรายการใหญ่เป็นอันดับ 8 ของโลกรองจากกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป (EU 27) สหรัฐอเมริกา บราซิล และจีน (Sirhiram, 2019)

โอกาสของประเทศในไทยในอาเซียน พบว่า การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเป็นอีกหนึ่งโอกาสของภาคการเกษตรของไทย เพราะด้วยขนาดตลาดที่ใหญ่ขึ้นในด้านจำนวนประชากร (จากตลาดภายในประเทศไทยที่มีจำนวนประชากร 60 กว่าล้านคน เพิ่มขึ้นเป็น 600 ล้านคนในระดับอาเซียน), มูลค่าตลาด (GDP) ไทยมีมูลค่าประมาณ 3.5 แสนล้าน\$ ในขณะที่อาเซียนมี GDP มูลค่ารวม มากกว่า 2 ล้านล้าน\$) และด่านกำลังซื้อ (ประชากรไทยมีรายได้เฉลี่ย 10,000\$ ต่อคนต่อปี ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ เช่น สิงคโปร์ บรูไน และมาเลเซีย ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 17,675\$, 50,927\$, และ 62,400\$ ตามลำดับ) ทำให้ปริมาณความต้องการสินค้าเกษตรและอาหารมีเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ในขณะที่หลายประเทศยังผลิตอาหารไม่พอเลี้ยงประชากรในประเทศของตน และบางประเทศ มีกำลังซื้อ พอที่จะนำเข้าสินค้าที่เราผลิตได้ จึงนับเป็นโอกาสทางการตลาดที่เพิ่มมากขึ้นแต่อย่างไรก็

ตามเมื่อมาวิเคราะห์ ในรายประเทศ พบว่า ประเทศไทย จัดว่า เป็นประเทศที่มีผลผลิตอาหารพอเพียง ประชาชน ไม่ได้หิวโหย ดังนั้นจึงเป็นโอกาสของไทย ที่จะผลิตอาหาร เลี้ยงภูมิภาค และโลก ได้อีกมาก (Global Harvest Initiative's, 2016) ดังนั้น จึงเป็นโอกาสของไทย ในการ เป็นศูนย์กลางอาหารของอาเซียน (Food Hub Of ASEAN) ในการเป็นผู้ผลิต เพื่อสร้างมูลค่า และการ บริหารจัดการ เพื่อการส่งออกอาหาร ไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก ที่ยังไม่มีคามมั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะ ประเทศเพื่อนบ้านที่มีกำลังซื้อสูงในอาเซียน ที่ยังมีความ ต้องการพึ่งพิงการนำเข้าอาหารจากประเทศอื่น ๆ สำหรับ กลุ่มประเทศที่มีรายได้ต่ำ ไทยสามารถนำเข้าวัตถุดิบที่มี ราคาต่ำกว่า เพื่อนำเข้ามาเป็นวัตถุดิบในการผลิตอาหาร และผลิตภัณฑ์แปรรูป ส่งออกสินค้าต่อไป

องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food And Agricultural And Development Economics Division, FAO) ได้ให้คำนิยามว่า ความ มั่นคงทางอาหาร (Food Security) หมายถึง ประชาชน สามารถเข้าถึงอาหารที่มีปริมาณมากพอเพียง (Sufficient) มีความปลอดภัย (Safe) และ มีโภชนาการที่ พอเพียงต่อการเจริญเติบโต (Nutritious Food) (Agricultural And Development Economics Division, 2013) โดยประเทศไทยได้รับการพิจารณาให้ เป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางอาหารและมีศักยภาพใน การส่งออก ในระดับอาเซียน เป็นลำดับที่ 2 รองจาก มาเลเซีย (ไม่รวมประเทศ สิงคโปร์ และบรูไน) ดังนั้นจึง เป็นเรื่องน่าพิจารณาว่า หากไทยจะวางยุทธศาสตร์ ใน การเป็น “ครัวของโลก” ไทยต้องปรับตัวอย่างไร เพื่อให้ เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ด้วยเหตุนี้คณะนักวิจัยจึงได้ จัดทำโครงการวิจัยเพื่อทบทวนและวิเคราะห์สถานการณ์ และทิศทางการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ต่อ ภาคเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ต่อการปรับตัวในอาเซียน โดย จัดทำเป็นโครงการก่อนการวิจัยจริง (Pre-Research) เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อทบทวนแผนกลยุทธ์ ท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ด้านเศรษฐกิจเกษตร วิเคราะห์ สถานการณ์การแข่งขันในอาเซียนต่อภาคเกษตร ปัญหา

และอุปสรรค เพื่อให้ได้โจทย์วิจัย ซึ่งการทำ Pre-Research ครั้งนี้ได้จัดขึ้นในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2558 ณ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ ภายในงานมีหน่วยงาน เข้าร่วมมากกว่า 40 หน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน รัฐวิสาหกิจ และชุมชนเกษตร รวมถึงท้องถิ่นจังหวัด เชียงใหม่ ทำให้สามารถสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นกับภาค เกษตรของท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ที่สำคัญ คือ ปัญหา ด้านการบริหารจัดการธุรกิจเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะธุรกิจแปรรูปพืชผลทางเกษตรที่ต้องพัฒนา กลุ่มธุรกิจชุมชนหรือกลุ่ม OTOP และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่พร้อมและสามารถแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียนได้ แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้น นักวิจัยจึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่องการวิจัย เพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบ อาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Research On The Improvement And The Development Of Agricultural Products In The Communities For Food Safety System Under ASEAN Economic Community (AEC) ภายใต้ชุด โครงการ “การสร้างและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตร ของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการ แข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง (Project Management “Research And Developing The Potentiality Of Chiang Mai Agricultural Community Creatively For ASEAN Economic Community Competition Base On Sufficiency Economy Philosophy (R&D AGGIE For AEC)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและพัฒนา ศักยภาพของชุมชนภาคการเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ ด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบ อาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนบน พื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสนอยุทธศาสตร์ ในการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรชุมชน จังหวัด เชียงใหม่ ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลที่ได้จะนำไป ขยายต่อในระดับภาคต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความต้องการเข้าร่วมโครงการใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) จากอำเภอต่าง ๆ ที่สนใจจะเข้าร่วมโครงการทั้งหมด 25 อำเภอ 207 ตำบล ในจังหวัดเชียงใหม่

1.2 ขั้นตอนที่ 2 กำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling) โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 20 ชุมชน และทำการคัดเลือกโดยศึกษาถึงศักยภาพที่จะพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายในระดับอาเซียนได้ โดยมีตำบลที่สนใจในประเด็นการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ให้มีศักยภาพการแข่งขันในอาเซียน จำนวน 5 ตำบล 5 กลุ่มเกษตรกร

2. ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการสำรวจ สอบถามและสัมภาษณ์ในพื้นที่ 25 อำเภอ 5 ชุมชน ทั่วจังหวัดเชียงใหม่

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาศักยภาพชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และการเสนอยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) แบบฟอร์มแสดงความประสงค์เข้าร่วมโครงการ

2) แบบฟอร์มเพื่อประเมินคัดกรองผู้เข้าร่วมโครงการ

3) แบบฟอร์มวิเคราะห์และประเมินผลในส่วน of ผลผลิตใช้แบบสำรวจ Diamond Model ของ Michael E. Porter (1990)

4) แบบฟอร์มการประเมิน Focus Group 3 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน

3. การวิเคราะห์และประเมินผลข้อมูล

3.1 ใช้การวิเคราะห์และประเมินผลเชิงระบบ System Analysis ประกอบด้วย Input ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายของโครงการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน รวมถึงนักวิจัยที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมด Process ได้แก่ กระบวนการต่าง ๆ ในแต่ละกิจกรรม Output ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ด้านการพัฒนาการตลาดสินค้าเกษตรของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ให้มีความสามารถในการแข่งขันในอาเซียน ตามตัวชี้วัดของแบบจำลอง Diamond Model ของ Michael E. Porter (1990)

3.2 การประเมินผล ในการประเมินผลครั้งนี้จะแบ่งการประเมินผลเป็นสองรูปแบบ คือการประเมินผลในเชิงปริมาณ และการประเมินผลเชิงคุณภาพ

3.2.1 การประเมินผลเชิงปริมาณ จะแบ่งออกเป็นสองส่วน ดังนี้

3.2.1.1 การหาข้อมูลสถิติจากค่าเฉลี่ย การเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงในลักษณะของสถิติเชิงพรรณนา และ

3.2.2.2 การประเมินผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาของโครงการประกอบด้วยมิติต่าง ๆ 6 มิติ ได้แก่ 1. ปัจจัยในการดำเนินงาน (Factor Condition) 2. เงื่อนไขด้านความต้องการของตลาด (Demand Condition) 3. อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน (Related And Supporting Industries) 4. กลยุทธ์ขององค์กร โครงสร้าง และการแข่งขัน (Firm Strategy, Structure And Rivalry) 5. รัฐบาล (Government) และ 6. เหตุสุควิสัย หรือโอกาส (Chance)

3.2.2 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ที่เป็นการเก็บข้อมูลเชิง

คุณภาพมาประมวล เพื่อยืนยันหรือเสริมข้อมูลเชิงปริมาณให้มีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพของชุมชนเกษตรกรใน จังหวัดเชียงใหม่ ในส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน พบว่า มีจุดแข็งคือ กลุ่มเกษตรกรมีสมาชิกที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการผลิต การตลาด คุณสมบัติของดิน การแปรรูปสินค้า การประชาสัมพันธ์ การจัดการบัญชีของกลุ่ม และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้สนใจได้ แต่ยังคงมีจุดอ่อนคือ เกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการฟาร์มที่ดี และมีประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า มีโอกาสที่สำคัญคือ สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับประเทศทั้งในกลุ่มลูกค้ารายใหญ่และรายย่อย และกลุ่มเกษตรกรมีหน่วยงานและสถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยสนับสนุนในการจัดการฟาร์ม และให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ส่วนอุปสรรคที่สำคัญคือ สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับชุมชน จากกลุ่มลูกค้าประจำเท่านั้น ทำให้ตลาดไม่มีความหลากหลาย

2. แนวทางการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในประเด็นการพัฒนา ทั้งหมด 7 ประเด็น ดังนี้

2.1 กลุ่มเกษตรกรชุมชนจังหวัดเชียงใหม่มีการวางแผนการพัฒนาและต่อยอดอาหารหรือสินค้าเกษตรของตนที่จะนำมาเป็นอาหารบริโภคสำหรับมนุษย์ให้มีความปลอดภัย โดยไม่มีลักษณะของอาหารไม่บริสุทธิ์ตามกฎหมายว่าด้วยอาหาร และตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้บริโภคปลอดภัยจากอันตรายที่มาจากอาหาร (Food Hazard) ได้แก่ อันตรายทางชีวภาพ อันตรายทางเคมี และอันตรายทางกายภาพ

2.2 การพัฒนาสินค้าเกษตรของกลุ่มให้มีระบบการผลิตที่ปลอดภัย และหามาตรฐานที่เหมาะสมกับ

สินค้าเกษตรของตนเอง โดยมาตรฐานและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยด้านอาหาร มีดังนี้ (1) โครงการมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ (Codex Alimentarius Commission: Codex) (2) การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม (Good Agricultural Practice, GAP) (3) มาตรฐานสุขลักษณะที่ดีในการผลิตอาหาร (Good Hygiene Practice, GHP) (4) มาตรฐานการผลิตผลิตภัณฑ์ (Good Manufacturing Practice, GMP) (5) การวิเคราะห์อันตรายและการควบคุมจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม (Hazard Analysis Critical Control Point, HACCP) (6) สมาคมผู้ประกอบการค้าปลีกแห่งสหราชอาณาจักร (British Retail Consortium Standard-Food, BRC) (7) มาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ (International Food Standard, IFS) (8) European Hygienic Equipment Design Group (EHEDG) หรือองค์กรหนึ่งในสหภาพยุโรปที่ก่อตั้งขึ้นด้วยเพื่อสร้างความก้าวหน้าในด้านสุขอนามัยและวิศวกรรมอาหาร (9) 3-A Sanitary Standards, Inc. (3-A SSI) หรือ องค์กรอิสระ ที่ไม่แสวงหากำไรซึ่งดำเนินการกำหนดมาตรฐานทางด้านสุขอนามัย และ (10) ระบบควบคุมปริมาณสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร ซึ่งอาจตกค้างในสินค้าอาหารครอบคลุมถึงยาฆ่าแมลง สิ่งปรุงแต่งในอาหารสัตว์ และยารักษาโรคสำหรับสัตว์ (Positive List System) ซึ่งเกษตรกรสามารถเลือกมาตรฐานสินค้าที่เหมาะสมเพื่อสร้างเป้าหมายในการพัฒนาสินค้าของตนได้

2.3 กลุ่มเกษตรกรสามารถพัฒนาสินค้าเกษตรสู่ระบบอาหารปลอดภัยโดยใช้เป็นข้อต่อรองทางการค้าได้ เช่น คุณภาพผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยจากสารเคมีตกค้าง กระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การเลี้ยงที่ถูกสุขอนามัย และกระบวนการดูแลรักษาผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว เป็นต้น การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนทำให้การแข่งขันของสินค้าเกษตรสูงและรุนแรงมากขึ้น เกษตรกรจึงควรพัฒนาและต่อยอดมาตรฐานสินค้าเกษตรสู่ระบบอาหารปลอดภัยให้มีคุณภาพที่สูง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขันสินค้าเกษตรของชุมชนจนสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้

2.4 เกษตรกรควรมีความกระตือรือร้นให้การหาความรู้ด้านมาตรฐานสินค้าเกษตร สินค้าปลอดภัย ทั้งในประเทศและสำหรับสินค้าที่จะส่งออกไปยังต่างประเทศ ซึ่งเกษตรกรสามารถเข้าร่วมการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากหนังสือหรือบทความงานวิจัยเชิงวิชาการต่าง ๆ หรือสามารถสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตได้ เช่น สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น

2.5 การบูรณาการการทำงานร่วมกันของเกษตรกรกับหน่วยงานรัฐและเอกชน ผ่านกิจกรรมหรือโครงการด้านการพัฒนาศักยภาพด้านการผลิตและการจัดการสินค้าเกษตรปลอดภัย ให้มีมาตรฐานที่มั่นคงและยั่งยืน เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรมีแนวทางในการพัฒนาสินค้าเกษตรที่ชัดเจนมากขึ้น

2.6 การสร้างต้นแบบของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ด้านการพัฒนาสินค้าเกษตรในระบบอาหารปลอดภัย การยกระดับการผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพที่สูง รวมไปถึงการจัดระบบฟาร์มอย่างมีมาตรฐาน เพื่อเป็นต้นแบบ เชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิต โรงงาน และตลาด ในลักษณะที่มีการผลิตวัตถุดิบและการเก็บเกี่ยวที่มีคุณภาพ ปลอดภัย ป้อนสู่โรงงานหรือแหล่งจำหน่าย ซึ่งสามารถสร้างความแน่นอนและยกระดับราคาสินค้าเกษตรคุณภาพได้

2.7 เกษตรกรควรมีความมุ่งมั่นและแน่วแน่ในการทำการเกษตรปลอดภัย เน้นวิถีเกษตรธรรมชาติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งคนในชุมชนหรือสมาชิกกลุ่มควรมีความสามัคคีกัน ร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาและต่อยอดสินค้าของตนเอง

วิจารณ์ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบ อาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” อาศัยแนวคิดกระบวนการ

วิเคราะห์ SWOT ของ Hutanuwatr and Hutanuwatr (2002) ในการวิเคราะห์จุดแข็ง โอกาส จุดอ่อน และอุปสรรคของกลุ่มเกษตรกร จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 5 กลุ่มเกษตรกร ซึ่งการวิจัยพบว่า จุดแข็งของกลุ่มเกษตรกรที่สำคัญ คือ กลุ่มเกษตรกรมีสมาชิกที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการผลิต การตลาด คุณสมบัติของดิน การแปรรูปสินค้า การประชาสัมพันธ์ การจัดการบัญชีของกลุ่ม และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้ที่สนใจได้ ด้านโอกาสที่สำคัญ คือ สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับประเทศ ทั้งในกลุ่มลูกค้ารายใหญ่และรายย่อย และกลุ่มเกษตรกรมีหน่วยงานและสถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยสนับสนุนในการจัดการฟาร์ม และให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ แต่กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมยังมีจุดอ่อนที่สำคัญคือ เกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการฟาร์มที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด และมีอุปสรรคที่สำคัญคือ สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับชุมชนจากกลุ่มลูกค้าประจำเท่านั้น ทำให้ตลาดไม่มีความหลากหลาย ซึ่งการศึกษาของ Suankaew (2014) กล่าวว่า ความสำเร็จในการดำเนินการตามนโยบายครัวไทยสู่ครัวโลกภายใต้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน พบว่า มูลค่าทางการค้าที่เพิ่มสูงขึ้นมาจากการเพิ่มฐานข้อมูลในการวิเคราะห์โอกาสทางการค้าจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

จากการวิเคราะห์และประเมินผลโดยใช้แบบจำลอง Diamond Model ของ Michael E. Porter (1990) และแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีปัจจัยส่งเสริมและท้าทายสู่ความเป็นเลิศต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของกลุ่มเกษตรกร ประกอบไปด้วย 1) ปัจจัยในการดำเนินงาน (Factor Condition) 2) เงื่อนไขด้านความต้องการของตลาด (Demand Condition) 3) อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน (Related And Supporting Industries) 4) กลยุทธ์ โครงสร้าง และการแข่งขัน (Firm Strategy Structure And Rivalry) 5) รัฐบาล (Government) และ 6) เหตุสุดวิสัย หรือโอกาส (Chance) ทำให้นักวิจัยเห็นถึงศักยภาพของชุมชนในแต่ละแห่ง และทราบแนวทางในการพัฒนาและต่อยอด

สินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัย ทั้งหมด 7 ประเด็น ซึ่งประเด็นที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาสินค้าเกษตรของกลุ่มให้มีระบบการผลิตที่ปลอดภัย และหามาตรฐานที่เหมาะสมกับสินค้าเกษตรของตนเอง เพื่อสร้างเป้าหมายในการพัฒนาสินค้าเกษตรสู่ระบบปลอดภัยและตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งการศึกษาของ Tunchareon (2015) เรื่อง พฤติกรรมการบริโภคผักให้ปลอดภัยจากสารพิษของประชาชน: ศึกษากรณี ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ปัจจัยหลักของผู้บริโภค คือ ระดับรายได้ ความรู้ ทักษะดี ปัจจัยเอื้อ ได้แก่ การได้รับความสะดวกในการบริโภคผักให้ปลอดภัยจากสารพิษ และการมีวัสดุ อุปกรณ์ในการลดสารพิษ ปัจจัยเสริม ได้แก่ การได้รับคำแนะนำจากคนใกล้ชิดที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคผักให้ปลอดภัยจากสารพิษ

การศึกษาของ Potjanamart (2012) กล่าวว่า การจัดเวทีเสวนา เป็นกิจกรรมที่ปรับแนวคิดด้านสุขภาพ ทบสวนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความตระหนักถึงปัญหา และกำหนดแนวทางการจัดการหมู่บ้านอาหารปลอดภัยไปในทิศทางเดียวกัน สร้างองค์ความรู้ให้แก่ชุมชนที่จะควบคุมการผลิตอาหารที่ปลอดภัย ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นภาพที่แสดงออกถึงศักยภาพของชุมชนในการดำเนินการที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย ควรที่จะศึกษาผลกระทบของประชาคมอาเซียนที่มีต่อกลุ่มเกษตรกรชุมชนท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ ในด้านการพัฒนาและต่อ

ยอดสินค้าเกษตรสู่ระบบอาหารปลอดภัยของทุกชุมชนทั้ง 207 ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ หลังจากนั้นทำการคัดเลือกชุมชนที่มีศักยภาพในการแข่งขันประชาคมอาเซียนด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรสู่ระบบอาหารปลอดภัย เพื่อนำมาเป็นตัวแทนของชุมชนในการวางแผนการพัฒนาการเกษตรด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรสู่ระบบอาหารปลอดภัย บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดเชียงใหม่ และในระยะต่อไป การวิจัยควรบูรณาการการทำงานกับชุมชนนอกจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายของการขยายผลการวิจัยให้เกิดประโยชน์ของการนำไปใช้ให้มากขึ้น รวมถึงการวางแผนการพัฒนาสินค้าเกษตรสู่ระบบอาหารปลอดภัยร่วมกับชุมชนในประเทศอาเซียนทั้ง 9 ประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาสินค้าเกษตรอย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์ร่วมกันมากที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้มีส่วนสนับสนุนให้การวิจัยประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เริ่มจาก กลุ่มเกษตรกรชุมชนท้องถิ่น 5 ตำบล 5 กลุ่มเกษตรกร และหน่วยงานสนับสนุน ทั้งภาครัฐและเอกชน และภาคชุมชน กิจวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผู้สนับสนุนทุนวิจัย

References

- Agricultural and Development Economics Division. 2006. Food Security. Policy Brief 2. (June, 2013).
- Global Harvest Initiative's. 2016. New Report Warns of Regional Food Security Challenges Despite Global Progress [online]. [Accessed Oct 18, 2016]. Available from: URL: <https://www.globalharvestinitiative.org/media-resources/press-releases/2012-gap-report-press-release>.
- Hutanuwatr, N. & Hutanuwatr N. 2002. SWOT: Strategic Planning for Community Enterprises. Ubon Ratchathani: Faculty of Agriculture, Ubon Ratchathani University, Local Development Institute. (in Thai)
- National food Institute. 2012. Global trade Atlas. Bangkok. Ministry of Industry. (in Thai)
- Office of the National Economic and Social Development Board. 2015. Kitchen to the world: Strategic plan (2016-2121). Bangkok: Prime minister' office. (in Thai)
- Potjanamart, C., Jaiwat, S., Konkaew, S. and Junkaew, N. 2012. Enhance community capacity in managing food safety village. School of nursing Mae Fah Luang University: Chiang Rai Province. (in Thai)
- Porter, Michael, E. 1990. Competitive Strategy: Techniques for analyzing industries and competitions: with a new introduction, New York: Free Press.
- Sirhiram, N. 2019. Food safety: Kitchen to the world. Faculty of Humanities: Chiangmai University. (in Thai)
- Suankaew, P. 2014. The Success of the Thai Kitchen to the world policy with cooperation between public and private sectors. Faculty of political science. Bangkok: Bangkok University. (in Thai)
- Tunchareon, M. 2015. Peoples' behavior of pesticide-residue free vegetable consumption: A case study of Tambon donchedi, Amphur phanomthuan, Kanchanaburi. Social Science for development progame: Kanchanaburi Rajabhat University. (in Thai)